

Ida Hledíková
divadelná kritička a historička

O nás gašparoch a zbojníkoch

Bratislavské bábkové divadlo na čele s umeleckou šéfkou súboru Katarínou Aulitisovou v spolupráci s Divadlom DRAK pripravilo inscenáciu *Zapísaný spolok slovenských a českých bábkarov uvádza: Zbojník a Gašparko*, čím po trinástich rokoch obnovili tradíciu spoločných česko-slovenských inscenácií.

Spoločné inscenácie slovenských a českých bábkarov v 20. a 21. storočí sa viažu na tradíciu vzájomného historického českého a slovenského bábkarstva, ktorá pochádza z 19. storočia, keď na územie dnešného Slovenska začali chodiť českí putujúci bábkari s marionetami a európskym repertoárom. Najvýznamnejšou spoločnou inscenáciou profesionálnych bábkových divadiel v 20. storočí bol *Jánošík* Krajského bábkového divadla v Banskej Bystrici, Východočeského bábkového Divadla DRAK

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
foto J. Starovecký

Peter Galdík – Tomáš Jarkovský
**ZAPÍSANÝ SPOLOK SLOVENSKÝCH A ČESKÝCH
BÁBKAROV UVÁDZA: ZBOJNÍK A GAŠPARKO**

(dnes Divadlo DRAK) Hradec Králové a poľského Teatra Lalki i Aktora Marcinek z Poznane z roku 1975. V roku 2010 sa tri divadlá – Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre, Divadlo DRAK v Hradci Králové a poľské bábkové Divadlo Lalka rozhodli nadviazať na jej úspech a urobiť „trojjánošíka“. Divadlo DRAK je tak jediným českým divadlom, ktoré kontinuálne spolupracuje so slovenskými bábkovými divadlami na spoločných inscenáciách.

Projekt inscenácie *Zapísaný spolok slovenských a českých bábkarov uvádza: Zbojník a Gašparko* (ďalej iba *Zbojník a Gašparko*) vznikol ako reminiscencia na rozdelenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky pred tridsiatich rokov, ako aj zápisu slovenského a českého bábkového divadla do zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO v roku 2016.

Dlhý názov hry odzrkadľuje skupinu českých a slovenských bábkarov, ktorí cítia spolupatričnosť i po rozdelení štátu a spoločný zápis dosiahli i napriek rozdeleniu republiky. Autormi bábkovej hry *Zbojník a Gašparko* sú dramaturg BBD Peter Galdík a riaditeľ divadla DRAK Tomáš Jarkovský. Prostredníctvom kultových figúr, charakteristických pre jednotlivé kultúry – Jánošíka a Kašpárka (Gašparka), tvorcovia priniesli zábavnú a bábkarsky pestrú inscenáciu, reflektujúcu a karikujúcu charakterové črty obidvoch národov, ktoré sú zdrojom vtipných situácií. Českú stranu zastupuje postava z bábkarskej tradície – charakter Kašpárka odzrkadľuje typické vlastnosti postavy, ktorá vystupovala v bábkovom divadle a žinohernej

„Tvorcovia priniesli zábavnú a bábkarsky pestrú inscenáciu, reflektujúcu a karikujúcu charakterové črty obidvoch národov“

1 **Išlo o inscenáciu, ktorú vytvorili a hrali divadlá spoločne (každé divadlo jedno dejstvo), no zároveň malo každé z divadiel inscenáciu nasikšanú aj ako celok. Viac o inscenácii *Jánošík* sa dočítate aj na webe projektu *DŮ Zlatá kolekcia slovenského profesionálneho divadla* (zlatakolekcia.theatre.sk).**

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
— Š. Dohnálek,
L. Piktör, L. Janák
foto J. Starovecký

verzii ľudového divadla, napríklad vo Viedenskej ľudovej komédii v 18. a 19. storočí. Črty komickeho hrdinu v jednotlivých divadelných kultúrach Európy (ale i v niektorých ázijských kultúrach) sú spoločné. Pôžitkarstvo, chuť do jedla a pitia, nechuť k skutočnej práci, vypočítavosť, prešibanosť a zmysel pre humor sú typické, počnúc v našom blízkom okolí historickými divadelnými postavami Hanswursta a Kasperla, ktoré boli prototypmi pre vznik českého Kašpárka a slovenského Gašparka. V texte hry *Zbojník a Gašparko* nachádzame identifikáciu postavy Kašpárka s postavou Kašpárka v klasických bábkových hrách *Don Šajn* a *Faust*. Autori postavu vnímajú ako priameho pokračovateľa

hrdinu týchto hier. Zvýraznenie niektorých črt, ktoré má klasický hrdina, poslúžilo autorom na zobrazenie a karikatúru povahy či správania sa českého človeka. Okrem toho výber hrdinu podporuje aj fakt, že české bábkarstvo bolo a je historickým národným fenoménom, na rozdiel od bábkarstva slovenského. Vtipný a bodrý Kašpárek odráža českú povahu so zmyslom pre humor, a má k nemu blízko i neskorší obľúbený český kultový hrdina Švejk.

Ako slovenský náprotivok Kašpárka v bábkovej hre Galdíka a Jarkovského vystupuje postava zbojníka Juraja Jánošíka. Slovenský pendant síce nepochádza priamo z divadelnej bábkovej tradície, avšak legenda o Jánošíkovi slovenských bábkarov

vždy lákala, dokonca i bábkarov putujúcich, tzv. ľudových, ktorých tvorbu označujeme ako semifolklórnu. Hra *Jánošík* podľa Márie Rázusovej-Martákovskej sa objavila napríklad v repertoári rodiny Stražanovcov. Téma Jánošíka lákala domácich i zahraničných spolupracovcov spomínaných inscenácií a bola pertraktovaná v kontexte rôznych interpretácií od pietnej až po zbúrание legendy.² Hrdina Jánošík, ktorého pospolitý ľud vníma ako toho, ktorý bohatým berie a chudobným dáva, sa v hre *Gašparko a Zbojník* stáva určujúcim znakom, témou typickou pre slovenskú kultúru. Je logické,

28

zbojníka čiastočne zjemnili a snažili sa o plastickejšie vykreslenie povahy aj prostredníctvom národnoobrodeneckého patetizmu minulých storočí, s ktorým sa stretávame, hoci už v menšej miere, až dodnes. Zaradenie buditeľských a dnes pateticky znejúcich básní (napr. od Jána Bottu, Sama Chalupku a i.), ako aj fujarka a ľudový odev vhodne dokreslili slovenskú konzervatívnu povahu. Hra má lineárnu viacvrstvovú štruktúru, tematicky fragmentarizovanú, a epický charakter. Dejom sprevádzajú dvaja protagonisti Ľubo (Ľubomír Piktor) a Milán (Milan Hajn), osobnosti BBD a Divadla DRÁK. Odohráva sa na Slovensku

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
— Š. Dohnálek, F. Kašiarová,
P. Lustyková, M. Hajn,
L. Piktor, L. Janák
foto J. Starovecký

2 V tomto kontexte sa patrí *neobísť geniálnu školskú inscenáciu Ondreja Spišáka *Džazibed (DAMU)*, a najmä zo súčasnosti slovelú inscenáciu Dezorovzovo lútkového divadla Ján Ošik.*

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
— Š. Dohnálek
foto J. Starovecký

Režiséri akoby sa vtipných nápadov nechceli vzdať, čím niekedy trpí temporytmus inscenácie.

aj v Česku. Prvé stretnutie Kašpárka a Jánošíka sa udeje v prostredí tatranského lesa, kde blúdiaceho Kašpárka, ktorý spomína na svojich pánov – Dona Šajna a Fausta (ktorých v klasických bábkových hrách vzali čerti) a túži po „bufáči“ či turistickéj značke, prepadne zbojník Juro. Hra obsahuje množstvo komických a absurdne vtipných situácií. Jednou z nich je už prvé stretnutie, v ktorom od vždy chudobného Kašpárka pýta zbojník peniaze... alebo život (ktorý si Kašpárek veľmi neváži, lebo za nič nestojí...). Kašpárek sa ponúkne Jurajovi do služby. Tento motív vychádza z klasických bábkových hier. Podstatou prežitia komickéj figúry bola vždy snaha ísť bohatému pánovi do „služby“. Opäť paradoxne a absurdne – Kašpárek nastúpi do služby zbojníka Juraja a jeho družiny. Pri zbojníckej prisaha Kašpárek v duchu svojho prospěchárskeho charakteru usúdi, že nemá problém bohatým brať, ale konštatuje, že on je tiež chudobný (tak aj jemu treba dávať). Postava Kašpárka v tejto hre je dômyselne napísaná, autori ju skoncipovali tak, že korešponduje a rozvíja pôvodný klasický komický charakter. Preskakovanie slovenských vatier Kašpárek pojme po svojom: aby vatra dokázal preskočiť, najskôr do nej naciká.

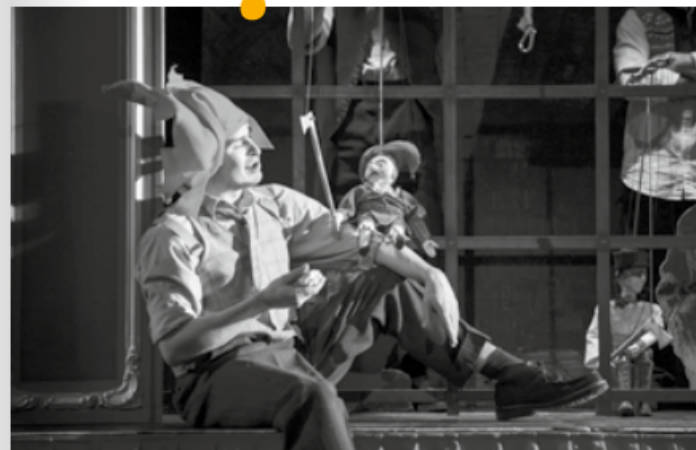

ZBOJNÍK A GAŠPARKO — L. Janák, F. Kašiarová
foto J. Starovecký

Motiváciu, prečo sa slovenský hrdina Juraj stal zbojníkom, trochu didakticky prezentuje skupina bábkohercov BBD, ktorí vystupujú v hre pod vlastnými menami či pseudonymami (napr. Luis, Freďa ap.). Ilustrujú príbeh Jánošíkovho otca.

Kašpárek začne maľovať v lese turistické značky, aby tam trafili bohatí ľudia. Príde skupina klubu českých turistov, ktorí sa chcú napiť zo studničky. Prefíkaný Kašpárek však studničku zahatá a zinkasuje od turistov peniaze. Turisti ho označia za zbojníka. Hlavný dej prestupujú aktualizáčnne vsuvky, dokresľujúce komickým spôsobom typické zvyky a zlozvyky ľudí oboch národov. Takou je napríklad karikujúca spomienka českých turistov na výstup na Lomničák v sandáloch alebo stretnutie s mlčanlivým nekomunikujúcim Slovákom ako paródia na typické správanie niektorých Čechov a Slovákov. Tieto intermezzá sú vtipné, avšak na viacerých miestach dej spomaľujú. Režiséri akoby sa vtipných nápadov nechceli vzdať, čím niekedy trpí temporytmus inscenácie. Juraj a Kašpárek sa ocitnú v žalári. Tvorcovia inscenácie využili aj motív šibenic, ktorý je typický pre bábkovú maňuškovú bastonádu a v ktorej komický hrdina, ktorý má byť potrestaný, vždy zvíťazí. Scéna so šibenicou je modifikovaná a vhodne vkomponovaná do tejto marionetovej „gašparoviny“. Prichádza gróf Andrási s manželkou, ktorý žiada Jánošíkovu hlavu,

29

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
foto J. Starovecký

Juraj utečie s Kašpárkom do českej zeme. Tá je vykreslená ako idylický „raj“ tiež v parodickom štýle. Juraj nechce v Čechách zostať, chce ísť domov a nechať sa obesiť za rebro. Do deja vstupuje smutná česká princezná Maruška, ktorej krajinu ohrozuje zlý drak. Juro pobije draka a dostane Marušku za ženu. Sobáš Marušky a Jura je symbolom spojenia, spoločné spolužitie je však spochybnené. Je impulzom pre vzájomnú hádku, ktorá vedie k rozdeleniu bábkarského kolektívu. Nedokončeným zostáva osud zosobášenej Marušky a Juraja, ktorý sa vo finálnom procese rozdelenia stráca. Iba ak by sme postavy

Marušky a Juraja chápali v totálnej symbolike ako dva národy, mohli by sme si domyslieť, že sa rozšli.

Bábková scéna je riešená ako portálová scéna („kukátko“) so symbolickým nápisom Loutkáři sebe – ako výtvarná alúzia na motto Národného divadla Národ sobě, situované v pražskom Národnom divadle nad proscéniom. Scéna nie je len alúziou na celonárodné úsilie postaviť si národný kultúrny stánok, ale aj symbolom budovania spoločného štátu.

Českí a slovenskí bábkari svojou inscenáciou ukázali koniec spolužitia dvoch bratských národov prostredníctvom pre nich typických

„
Marioneta sa v tu
stala kultovým
bábkarským
nástrojom, hoci
iba jedným
zo širokého
spektra
výrazových
prostriedkov
súčasného
bábkového
divadla.“

výrazových prostriedkov a kultúrnych tradícií. Režiséri Šimon Spišák a Jakub Vašíček postavili inscenáciu na princípoch syntetického divadla s bábkami ako bábkové divadlo tretieho druhu (podľa klasifikácie H. Jurkowského), v ktorom herci hrajú s marionetami na štylizovanom, zväčšenom marionetovom javisku s maľovanými kulisami, ktoré otvára priestor kombinovanej hre bábkou a herca. Scénu a bábky navrhol Karel Czech. Autorkou návrhov kostýmov je Tereza Vašíčková, ktorá citlivo navrhla kostýmy s charakteristickými prvkami jednotlivých národných odevov.

Režiséri sa odvážili pomerne výrazne dotknúť aj témy bývalých slovensko-maďarských vzťahov a trochu nadsadene sparodovali maďarský element prostredníctvom výsmehu z grófa Andrásiho, najmä prehnánym karikovaním maďarského jazyka, čo malo prichuť politickej resp. národnostnej nekorektnosti. Výstup s Andrášiovcami možno chápať tiež ako demonštráciu historickej nutnosti vzniku Česko-Slovenska pre potenciálny zánik slovenského národa v Uhorsku.

Režiséri obsadili do inscenácie kvalitných hercov a herečky, z BBD skúseného Ľubomíra Piktora a mladých talentovaných absolventov

ZBOJNÍK A GAŠPARKO
— P. Lustyková,
Š. Dohnálek, M. Hajn,
Ľ. Piktora, F. Kašiarová,
Ľ. Janák
foto J. Starovecký

Katedry bábkarskej tvorby VŠMU Ľuboša Janáka a Frederiku Kašiarovú. Divadlo DRAX reprezentovali Pavla Lustyková, Šimon Dohnálek a Milan Hajn, ktorý je držiteľom viacerých významných bábkarských a hereckých ocenení. Všetci podali plnohodnotné výkony. České herectvo charakterizovali ľahkosť a nadhľad, zmysel pre „švejkovinu“ a sebaironiu, slovenské herectvo pôsobilo (i keď v kontexte predlohy) u niektorých hercov miestami trochu pateticky.

Hra s marionetou dosiahla v rámci českého a slovenského bábkového divadla vrchol a inscenáciách Naivného divadla Liberec, Divadla Alfa v Plzni či Východočeského bábkového divadla DRAX, resp. neskor Divadla DRAX a Dezorovho lútkového divadla. Daný priestor pre hru s marionetou v inscenácii *Zapísaný spolok slovenských a českých bábkarov* uvádza: *Zbojník a Gašparko* bol bábkarským ozvením. Marioneta sa v tu stala kultovým bábkarským nástrojom, hoci iba jedným zo širokého spektra výrazových prostriedkov súčasného bábkového divadla/divadla animovanej formy.

Inscenácia bola demonštráciou umeleckej i ľudskej vzájomnosti, i toho, že čo je nám spoločné a blízke, ani Mečiar s Klausom (v závere inscenácie vtipne parodovaní) nerozdedia. ☺

T. Jarkovský — P. Galdík *Zapísaný spolok slovenských a českých bábkarov* uvádza: *Zbojník a Gašparko*

dramaturgia T. Jarkovský, P. Galdík režia Š. Spišák, J. Vašíček scéna, návrh bábok K. Czech kostýmy T. Vašíčková hudba D. Čámský účinkujú Ľ. Janák, F. Kašiarová, Ľ. Piktora, Š. Dohnálek, M. Hajn, P. Lustyková slovenská premiéra 13. január 2023, Bratislavské bábkové divadlo v priestoroch Radošinského naivného divadla, Bratislava